

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ
ΤΕΧΝΙΚΑΙ

ΣΠΟΥΔΑΙ

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΕΤΟΣ
1958—1959

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1959

Θ'
ΤΟΜΟΣ

ΑΡΙΘ.
ΤΕΥΧΟΥΣ **7-8**

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΖΩΗΝ*

Ὑπὸ τοῦ κ. ΚΩΝΣΤ. ΒΟΥΡΒΕΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὴν πολὺ τιμητικὴν δι' ἐμὲ πρόσκλησιν τῆς Ἐνώσεως τῶν Λειτουργῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Πειραιῶς, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ εὐχαριστῶ βαθύτατα, τὴν πρόσκλησιν νὰ ὁμιλήσω κατὰ τὸν σημερινὸν φιλολογικὸν καὶ πνευματικὸν ἑορτασμὸν τῆς Ἡμέρας αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανοσύνης, εἰς τὸν καλλιτεχνικὸν τοῦτον χώρον τοῦ Πειραιῶς, ἐθεώρησα καὶ ὡς εὐτυχῆ συμβολισμὸν τοῦ θέματος τῆς ὁμιλίας μου καὶ ὡς εὐχάριστον ἀνταπόκρισιν πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ ὁμιλητοῦ.

Συμβολισμὸν τοῦ θέματος ἐθεώρησα τὴν πρόσκλησιν, διότι ἡ περὶ Ἀνθρωπισμοῦ καὶ Τεχνικῆς σημερινῆ ὁμιλία μου δίδεται ἐδῶ εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὴν πόλιν, πού ἔχει τὴν πρωτοπορίαν καὶ τὸ προβάδισμα εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ τεχνικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας μας, συνδυάζει ὁμως τὴν θεραπείαν τοῦ κερδῶδου Ἑρμοῦ μετὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴν φιλίαν πρὸς τὸν Λόγον καὶ τὰς Μούσας καὶ τὸν πρὸς τὰς Χάριτας ἔρωτα, ὅπως ἀποδεικνύει ἄλλως τε καὶ ἡ σφύζουσα ἐκπαιδευτικὴ ζωὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ἱστορία τῆς πόλεως καὶ ἡ πλειὰς τῶν ἐπιφανῶν Πειραιέων λογίων.

Ἄλλ' ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τοῦ ὁμιλητοῦ τὴν διάθεσιν ἡ εὐγενὴς πρόσκλησις. Διότι ἡ ἐόρτιος διαμνημόνευσις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Κορυφαίων τῆς Πίστεως καὶ τοῦ Πνεύματος, παρακινεῖ τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον

* Ὁμιλία δοθεῖσα εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον Πειραιῶς κατὰ τὴν φιλολογικὴν ἀπογευματινὴν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τὴν ὀργανωθεῖσαν τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1959 ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαιδεύσεως Πειραιῶς. Μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, ἀπεφασίσθη ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν ἀκροατῶν ἡ ἱδρυσις τῆς πρώτης «Ἑλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας», ἧτις καὶ ἀνηγγέλη εἰς τὸν ἀθηναϊκὸν καὶ πειραικὸν ἡμερήσιον τύπον τῆς 1ης καὶ 2ας Φεβρουαρίου 1959.

εις αὐτοσυγκέντρωσιν καὶ στροφὴν πρὸς τὰ μεγάλα πνευματικὰ καὶ πολιτιστικὰ προβλήματα τοῦ παρόντος.

Ἀφοῦ δέ, μὲ τὴν ἱερὰν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας τὸ πρῶτὸ καὶ τὰ ἀγνά χεῖλη τῆς νεολαίας πρὸ ὀλίγου, ἐξετελέσθη τὸ θρησκευτικὸν μας καθήκον πρὸς τοὺς Ἁγίους τῆς Ἡμέρας καὶ ἐπληρώθη ἡ παρακέλευσις τοῦ ψαλμοῦδου: «Ποιμένες καὶ Διδάσκαλοι τοὺς τῆς σεπτῆς Τριάδος τρισσοὺς Ἱεροφάντας εὐφημήσωμεν· οἱ φιλόσοφοι τοὺς σοφοὺς, οἱ ἱερεῖς τοὺς ποιμένας», ἀφοῦ λοιπὸν ἐκάυσαμεν εὐλαβῶς τὸν λιβανωτὸν τοῦ Φόβου τοῦ Θεοῦ, τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἀγάπης, ἃς προχωρήσωμεν τώρα, «ψυχαῖς καθαραῖς καὶ ἀρρυπώτοις χεῖλεσιν», εἰς τὸν πνευματικὸν ἑορτασμὸν τῶν σημερινῶν Ἁγίων Ἀνδρῶν, συγκεντρώνοντες τὴν σκέψιν μας εἰς ἓν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα θέματα τῆς ἐποχῆς μας, τὸ θέμα «Ἀνθρωπισμὸς καὶ Τεχνικὴ εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν».

* * *

Τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς σχέσεως τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ μὲ τὴν σύγχρονον Τεχνικὴν ἐξέλεξα, διότι ἐκφράζει, κατὰ τὸν πλέον ἔντονον τρόπον, τὴν ἀγωνίαν τῆς ἐποχῆς μας δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς παρουσίαν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του.

Οἱ κορυφαῖοι τῶν Τεχνικῶν καὶ τῶν Ἀτομικῶν Ἐπιστημόνων κάμνουσιν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μακροχρόνια καὶ ἐκκλήσεις πρὸς τοὺς Ἰσχυροὺς τῆς Γῆς καὶ τὸ Παγκόσμιον Κοινὸν διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν ἀποδεσμευομένων καὶ ἀποκαλυπτομένων νέων φυσικῶν ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων καὶ τῶν κατορθωμάτων τῆς νεωτάτης Φυσικῆς καὶ Τεχνικῆς. Τονίζουσι δὲ οἱ Ἐπιστήμονες αὐτοί, ὅτι αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι νέαι δυνάμεις δὲν εἶναι δύσκολον νὰ καταστοῦν μέσα ἐξουσίας τοῦ Ἀνθρώπου καὶ ἀφανισμοῦ του ἀπὸ προσώπου τῆς Γῆς, ἂν δὲν γίνῃ καλὴ καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τοῦ ἀνθρώπου χρήσις αὐτῶν πρὸς εἰρηνικοὺς καὶ μόνον σκοποὺς.

Τὸ σῆμα λοιπὸν τοῦ κινδύνου τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰς νέας ἐφευρέσεις καὶ τὰς νέας δυνάμεις δὲν δίδουσι ἀναχωρηταί ἀπὸ τὴν ζωὴν ἢ περιφοβοὶ οὐκ ἐπιροπῶν τῆς Ἰδέας, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐφευρέται καὶ τεχνικοὶ, οἱ πατέρες τοῦ αὐτοματισμοῦ καὶ τῆς κυβερνητικῆς, οἱ μεγάλοι μύσται τῶν μυθίων τῆς Φύσεως! Ἡ δὲ φωνὴ των δὲν εἶναι ἀπλῶς φωνὴ φρονίμων συμβούλων, ἀλλὰ δραματικὴ κραυγὴ ἀγωνίας καὶ δέους πρὸ τῆς ἀβύσσου τοῦ ὀλέθρου καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς ζωῆς, ἂν τὰ νέα εὐρήματα ἀφθεοῦν ἐλεύθερα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Σατανᾶ.

Τί εἶναι λοιπὸν ἡ νεωτέρα Φυσικὴ καὶ Τεχνικὴ; Δὲν εἶναι, ὡς πιστεύομεν, μία κολοσσιαία ἐπιστημονικὴ πρόοδος, μέλλουσα νὰ κάμῃ εὐτυχέστερον τὸν ἄνθρωπον; Δὲν εἶναι εὐλογία Θεοῦ, σήμερον μάλιστα λαμβανομένη ἀμείνω σῶτερον ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Δημιουργοῦ, ἐγγύτερον πρὸς τὸν Θρόνον τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν σχεδιαζομένων διαπλανητικῶν ἀνὰ τὸ διάστημα ταξιδίων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ὑπερουράνιον τόπον; Ἡ μήπως ἡ Τεχνικὴ εἶναι οἰονεῖ νόμισμα μὲ δύο ὄψεις, τὴν ὄψιν τῆς εὐλογίας καὶ τὴν ὄψιν τῆς κατάρτας, ἀναλόγως τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρήσεως τῶν νέων δυνάμεων; Διατὶ ἡ σύγχρονον

ἐπιστημονική αὐτοσυνειδησις ὁμιλεῖ διὰ τὸ «δαιμονικὸν στοιχεῖον» τῆς Τεχνικῆς; (Die Dämonie der Technik). Καὶ ποῖα δυνάμεις εἶναι εἰς θέσιν εἰς τὸ δίκτοπον αὐτὸ μαχαίρι τῆς Τεχνικῆς, νὰ στομώσῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν μισάνθρωπον καὶ κακοποιὸν κόψιν του; Εἶναι δυνατὸν νὰ μετουσιωθῇ ἡ δαιμονικὴ ιδιότης τῆς Τεχνικῆς εἰς φιλανθρωπίαν αὐτῆς; Ἴδου τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς προβληματικῆς τοῦ θέματος.

* * *

Ἄλλὰ τί εἶναι Τεχνική;

Ἡ Τεχνικὴ εἶναι μορφή ὁμαδικῆς ἐνεργείας, χωροῦσα μετὰ πάντο-δυναμίας σχεδὸν εἰς ἀνοικοδόμησιν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς διὰ τῆς καθυποτάξεως τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ κατ' ἐφαρμογὴν τῶν ἐπιτευγμάτων καὶ πορισμάτων τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Εἰς τὴν φύσιν τῆς Τεχνικῆς ἔγκειται τὸ ὅτι οἱ τρόποι καὶ αἱ μέθοδοι ἐνεργείας τῆς εἶναι ἀπαράμιλλοι εἰς σαφήνειαν, καθαρότητα, διαφάνειαν καὶ κατανοητότητα. Διότι ἡ Τεχνικὴ εἶναι ἔργον τοῦ καθαροῦ λόγου, τοῦ σαφῶς σχεδιάζοντος καὶ προγραμματίζοντος καὶ ἐπακριβῶς ὑπολογίζοντος τὰ πάντα μέχρι καὶ τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν λογισμοῦ. Ἡ Τεχνικὴ εἶναι ἀπολύτως διανοητικὸν καὶ ὀρθολογιστικὸν κατασκεύασμα, ὅπως τοῦ ὀρθολογισμοῦ ὡσαύτως γεννήματα εἶναι καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, μετὰ τὰς ὁποίας ἡ Τεχνικὴ συνδέεται διὰ σχέσεως ἀπολύτου ἀλληλεγγύης.

Ἐνῶ ἡ Τεχνικὴ εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἀρχικὸν της στάδιον ἦτο ἀπλῶς ἐμπειρικὴ δραστηριότης, εἰς τὸ νεώτερον στάδιόν της, τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ἀτμομηχανῆς κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀνακαλύπτει τεραστίας ἐντάσεως ἐνεργείας, ὅπως ὁ ἀτμὸς καὶ ὁ ἠλεκτρισμὸς, τελευταίως δὲ ἀποδοσεμεί τιτανικὰς ὄντως δυνάμεις διὰ τῆς διασπάσεως τοῦ ἀτομικοῦ πυρῆνος.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Φυσικὴ ἐπιστῆμη, κατ' ἐφαρμογὴν ὑπερχρονικῶν μαθηματικῶν καὶ λογικῶν νόμων καὶ συλλογισμῶν, ἐργάζεται ὑπὲρ χρόνον καὶ μὴ λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐποχὴν της, παράγει ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα, διὰ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς των, προκαλοῦν σοβαρὰς ἀλλοιώσεις καὶ χάρασσον βαθεῖας ἐντομὰς εἰς τὴν ἱστορικὴν φυσιογνωμίαν τῆς ἐποχῆς. Τοῦτο ἰδίως βλέπομεν εἰς τὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας ἡ ἀδελφὴ τῆς Φυσικῆς, Τεχνικὴ, ἐπέφερεν εἰς τὰς μεθόδους τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς, τὴν κοινωνικὴν διάρθρωσιν, τοὺς τρόπους καὶ τὰς συνηθείας τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς μορφὰς ἐν γένει τῶν ἀντιθέσεων καὶ συγκρούσεων, εἴτε ἐν καιρῷ εἰρήνης εἴτε κυρίως καὶ πρὸ πάντων ἐν καιρῷ συρράξεως καὶ πολέμου.

Αὕτη εἶναι ἡ τεραστία δυνάμις ποὺ διαθέτει ἡ Φυσικὴ καὶ ἡ Τεχνικὴ. Οὐδεὶς δὲ θνητὸς παραμένει οὐδέτερος καὶ ἀσυγκίνητος θεατὴς πρὸ τοῦ καταπληκτικοῦ τούτου μεγαλείου τῶν τεχνικῶν κατακτῆσεων! Εἶναι δὲ τόση ἡ ἀποδιδομένη σημασία εἰς τὴν τεχνικὴν δυνάμιν καὶ ἀνάπτυξιν, ὥστε αὕτη ὑψώθη εἰς λυδῖαν λίθον διὰ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν χωρῶν καὶ διὰ τὴν διάκρισιν αὐτῶν εἰς ἀνεπτυγμένας καὶ ὑπαναπτύκτους

χώρας! Ἐπομένως εἶναι ἀπολύτως ἀξιέπαινος καὶ ἡ προσπάθεια, ἡ ὁποία τελευταίως καταβάλλεται καὶ εἰς τὴν χώραν μας, τὴν ἐν μέρει τεχνικῶς ὑπανάπτουσαν θεωρουμένην, ὅπως εὐθυγραμμίσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὴν τεχνικὴν τῆς, ἐξέλιξιν καὶ τὸν μηχανικὸν καὶ ὑλικὸν πολιτισμὸν τῆς μὲ τὴν τεχνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν τῷ προκειμένῳ προηγμένων χωρῶν. Ὑπὸ ἓνα μόνον ὄρον ὅμως: ὁ τεχνικὸς καὶ μηχανικὸς αὐτὸς ἐκσυγχρονισμὸς μας νὰ μὴ γίνῃ ἔξω τοῦ πλαισίου τῆς ὅλης νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐθνικοπνευματικῆς τῆς ριζώσεως. Πῶς δὲ ἐννοοῦμεν τὴν πλαισίωσιν αὐτὴν τοῦ τεχνικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ μας, θὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα.

Ἄλλὰ ἄς προχωρήσωμεν εἰς περαιτέρω διερεύνησιν τῆς οὐσίας τῆς Τεχνικῆς ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς αὐτοσυνειδήσεως τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐφόσον ἡ προσπάθειά μας νὰ κατανοήσωμεν τὸν αἰῶνά μας καὶ ἡ ἐποχικὴ μας αὐτοσυνειδήσις κινεῖται κατὰ τὸν τρόπον τῆς Τεχνικῆς καὶ δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς τεχνικῆς περιοχῆς, ἡ αὐτοερμηνεία τοῦ τεχνικοῦ αἰῶνος δὲν παρέχει καμμίαν δυσκολίαν.

Ὅταν ὅμως ἡ ἐποχικὴ μας αὐτοσυνειδήσις βλέπῃ τὴν Τεχνικὴν, ὄχι μόνον καὶ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς, ἀλλὰ ἐν συσχέτισει μὲ ὁλόκληρον τὴν ζωὴν καὶ τὸν ἄνθρωπον, ὅταν δηλ. ἡ αὐτοσυνειδήσις τῆς ἐποχῆς ἐρωτήσῃ: τί περιμένει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν Τεχνικὴν πρὸς διαμόρφωσιν καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς ἀτόμου καὶ τῶν γενικῶν τυχῶν τῆς ἀνθρωπότητος, τότε ἀνακύπτουν ἀμέσως δυσκολίαι καὶ γενῶνται προβλήματα δύσλυτα καὶ δυσυπέρβλητα.

Ἐδῶ πλέον ἀνοίγεται νέον κεφάλαιον τῆς Ζωῆς, τὸ ἐξωτεχνικὸν κεφάλαιον—ἄς τὸ ὀνομάσωμεν προσωρινῶς ἔτσι—, τῶρα πλέον διαπτύσσεται καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ πτυχὴ ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἡ ἐποχικὴ μας αὐτογνωσία καὶ αὐτοσυνειδήσις ὀνομάζει δαιμονικὸν στοιχεῖον ἢ δαιμονικὴν φυσιογνωμίαν τῆς Τεχνικῆς. Ἡ τοποθέτησις τῆς Τεχνικῆς εἰς τὸ συνολικὸν πλέγμα τῶν ἀνθρωπίνων τάσεων, προσπαθειῶν, ὀργανώσεων καὶ θεσμῶν καὶ ἡ ἐκ τοῦ συνόλου τούτου κατανόησις αὐτῆς δημιουργεῖ πρόβλημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Τεχνικὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ δώσῃ λύσιν, ἀκριβῶς δὲ αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν τῆς μαρτυροῦν αἱ ἀγωνιώδεις ἐκκλήσεις τῶν Μεγάλων ἐκπροσώπων τῆς Ἀτομικῆς Φυσικῆς καὶ Τεχνικῆς διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς χρήσεως καὶ τῶν ἐνδεχομένων καταστρεπτικῶν συνεπειῶν τῶν ἐφευρέσεων των.

Δημιουργεῖται δὲ τὸ πρόβλημα, ποῦ ἀνεφέραμεν, διότι ἡ ἐξωτεχνικὴ περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἤδη εἰσῆλθομεν, δηλαδὴ ὁλόκληρος ἡ ἀτομικὴ, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει κέντρον διάφορον ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς περιοχῆς τῆς Τεχνικῆς. Καὶ ἰδοὺ ἡ διαφορὰ:

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Τεχνικῆς ἓνα πλῆθος ἀνθρώπων ἐνώνεται εἰς ὁμαδικὴν συνεργασίαν, ἵνα ἐπεξεργασθῇ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα (δηλαδὴ ὕλας καὶ δυνάμεις τῆς φύσεως). Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι τὸ κέντρον, πρὸς τὸ ὁποῖον προσαρμόζονται καὶ εἰς τὸ ὁποῖον συναντῶνται αἱ ἐπὶ μέρους ἐνέργειαι εἰς ἀκριβέστατα λειτουργοῦντα μηχανισμὸν.

Εἰς τὴν ἐξωτεχνικὴν ὅμως περιοχὴν, δηλαδὴ τὴν ζωὴν ὁλόκληρον, τὴν περιλαμβάνουσαν ἄνθρωπον καὶ ἀνθρωπίνους τάσεις, ἐνεργείας, ἔργα, ὄργα-

ψώσεις και θεσμούς, κέντρον είναι ὄχι τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον, ὁ ἄνθρωπος.

Αἱ δύο περιοχαὶ τῆς πραγματικότητος πού ἀνεφέραμεν, δηλαδὴ ἡ περιοχὴ τῆς Τεχνικῆς καὶ ἡ Ἐξωτεχνική, τὰς ὁποίας ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἠμποροῦμεν νὰ ὀνομάζωμεν τὴν μὲν πρώτην, τὴν Τεχνικὴν, πραγματοκεντρικὴν ἢ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου πραγματικότητα, τὴν δὲ δευτέραν ἀνθρωπίνην πραγματικότητα, αὐταὶ λοιπὸν αἱ δύο περιοχαὶ, ἐρευνῶνται ἀπὸ δύο χωριστὰς ἐπιστήμας. Καὶ αὐταὶ εἶναι: ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστήμη, ἡ κάθε μία μὲ πολλὰ παρακλάδια. Καὶ εἰς τὰς δύο, ἐρευνητῆς, ἐρευνῶν ὑποκείμενον, εἶναι ὁ ἄνθρωπος· ἀντικείμενον ὁμως εἰς μὲν τὴν πρώτην εἶναι ἡ Φύσις, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Ὡστε, εἰς τὰς περὶ τοῦ Ἀνθρώπου ἐπιστήμας, τὰς ἀνθρωπολογικὰς ἐπιστήμας (sciences humaines), δηλαδὴ τὴν ψυχολογίαν, ἠθικὴν, κοινωνιολογίαν, πολιτειολογίαν, νομικὴν, καὶ ἰδίως τὴν κλασσικὴν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον ταυτίζονται. Εἰς αὐτὰς ὁ ἄνθρωπος ἐρευνᾷ τὸν ἄνθρωπον. Μεθοδολογικὴ συνταγὴ τῶν εἶναι τὸ «γνώθι σαυτόν!». Γλῶσσα τῆς ἀνθρωπολογικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ προστακτικὴ, ἐνῶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης γλῶσσα εἶναι ἡ ὀριστικὴ. Ἡ φυσικὴ καθορίζει τὸ «εἶναι» τῆς φύσεως, ἡ ἀνθρωπολογία κελεύει τὸ «δέον γενέσθαι» εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν.

Ἡ Τεχνικὴ δὲν γνωρίζει, δὲν ἔχει κοσμοθεωρίαν. Ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς Μαθηματικῆς καὶ τῆς Φυσικῆς στηριζομένη, καταρτίζει, μακρὰν πάσης ὑποκειμενικότητος, ὅλως ἀντικειμενικῶς, ἓν σύστημα γνώσεως καὶ μίαν μεθοδικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς Φύσεως.

Ἡ Ἀνθρωπολογία, ἀφ' ἑτέρου, δὲν καταλήγει εἰς ἀντίστοιχον τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ Ἀνθρώπου, δὲν εἶναι κατ' αὐστηροῦς ἀντικειμενικοὺς νόμους χωροῦσα ἀνθρωποτεχνικὴ· διότι ἔχει κοσμοθεωρίαν. Καὶ κοσμοθεωρία τῆς εἶναι ὁ Ἀνθρωπισμός.

* * *

Ἡ ἔννοια τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματός μου ἀνεκυφει εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον διεπιστώθη ἡ ἀδυναμία τῆς Τεχνικῆς νὰ δώσῃ λυτρωτικὴν διέξοδον καὶ ἀπάντησιν εἰς τὸ δίλημμα τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος, εὐρεθείσης, διὰ τῶν δυσκόλως ἐλεγχομένων καὶ δυσηνίων νέων ἐφευρέσεων, εἰς χῶρον ἀπογνώσεως μεταξὺ ὑπάρξεως καὶ ἀνυπαρξίας, μεταξὺ συνεχίσεως καὶ ἀφανισμοῦ τῆς ζωῆς.

Ἔτσι, εἰς τὸ τέρμα καὶ τὸ ἀδιέξοδον τῆς ἐποχικῆς γνώσεως, ὑφύμμεθα εἰς τὴν ὑπερεποχικὴν καὶ ὑπερχρονικὴν σφαῖραν τῆς κοσμοθεωρίας ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐμψυχώνει καὶ κρατύνει ὅλας τὰς ἀνθρωπολογικὰς ἐπιστήμας. Ὑφύμμεθα ἀπὸ τῆς γνώσεως εἰς τὴν κοσμοθεωρητικὴν πίστιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάσμα τῆς Θείας Δημιουργίας. Ζητοῦμεν τὴν λύτρωσιν μας εἰς τὴν ἀνθρωπιστικὴν πίστιν, τὴν ὁποῖαν στερεώνει καὶ καταξιώνει μόνον ἡ ὑπερκει-

μένη αὐτῆς, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου, πίστις εἰς τὸν Δημιουργὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Παντὸς Θεοῦ!

Εἰς τὴν ἀνάτασιν μας δὲ αὐτὴν πρὸς τὴν ζωοδότειραν Ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἴμεθα μόνοι. Συναναβαίνουν μαζί μας καὶ οἱ Κορυφαῖοι τῶν Τεχνικῶν καὶ τῶν Φυσικῶν, οἱ ὅποιοι, περισσότερον ὅλων τῶν ἄλλων ἐπιστημόνων συναδέλφων των, αἰσθάνονται τὴν δοκιμασίαν τῆς ἐπιστημονικῆς των συνειδήσεως ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς εὐθύνης, ὅτι ἐγκαταλείπουν τὸν ἄνθρωπον ἀβόητον εἰς τὴν κρισιμωτέραν ὥραν τῆς ἱστορίας του.

Ποῖον εἶναι ὅμως τὸ περιεχόμενον τῆς ἀνθρωπιστικῆς πίστεως;

Ἀνθρωπισμὸς εἶναι ἡ πίστις εἰς τὸν ἄνθρωπον ὡς τὸ κορυφωμα τῆς Θεῆς Δημιουργίας καὶ ὡς ὄν ἐλεύθερον, δικαιούμενον νὰ ζήσῃ, νὰ μορφωθῇ καὶ νὰ δημιουργήσῃ, κατὰ τρόπον ἀντάξιον τοῦ ἀνθρώπου, ἐντὸς τῶν κόλπων συντεταγμένης πολιτείας βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου.

Ἀπὸ τὴν πίστιν αὐτὴν ἀντλοῦν ἀνέκαθεν, ὡς ἀπὸ ἀστείρευτον Κασταλίαν, ἦθος καὶ φρόνημα ὅλαι αἱ ἀνθρωπολογικαὶ ἐπιστῆμαι. Ἀλλὰ καὶ τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Τεχνικῆς οἱ κορυφαῖοι φορεῖς εἰς τὴν ἰδίαν πίστιν προσφεύγουν σήμερον, διὰ νὰ ἀρμονίσουν τὰς σχέσεις τῶν ἐφευρέσεών των πρὸς τὸ σύνολον τῆς ζωῆς καὶ διὰ νὰ δώσουν εἰς τὸ δαιμονικὸν στοιχεῖον τῆς Τεχνικῆς τὴν πρὸς φιλανθρωπίαν στροφὴν καὶ διέξοδον.

Κοιτῖς καὶ λίκνον τῆς ἀνθρωπιστικῆς ταύτης πίστεως εἶναι ἡ ὡς ὑπανάπτυκτος σήμερον θεωρουμένη χώρα τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τραγικὴν τῆς ἱστορικῆς μοίρας ἀντινομίαν...

Τῆς χώρας αὐτῆς οἱ κάτοικοι, οἱ παλαιοὶ μας πρόγονοι, πρῶτοι μεταξὺ τῶν θνητῶν, εἶδον μὲ τὸ πλαστικὸν βλέμμα των καὶ συνέλαβον τὴν ὠραιότεραν ἀπὸ ὅλας τὰς μορφάς, τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου, καί, ἀφοῦ τὴν ἀνέσπυραν ὑψηλὰ ἀπὸ τὸ χάος τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων συμφερόντων τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων, τὴν ἐνεθρόνισαν εἰς θρόνον περιλάμπρον, εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Πανανθρωπίνου κόσμου, Δέσποιναν τῆς Φύσεως καὶ τῆς Ζωῆς!

Καὶ ἐβόησαν οἱ Ἕλληνες: Ἴδε ὁ Ἄνθρωπος! Τότε οἱ συνάνθρωποι τῶν Ἑλλήνων εἶδον φῶς τὸ ἀληθινόν, ὅπως τὸ φῶς, ποῦ ἐξέπεμψεν ὁ δαυλὸς τοῦ Προμηθέως εἰς τοὺς σκοτεινοὺς τραυλοδύτας!

Τὴν πανεὐμόρφον ταύτην Δέσποιναν τῆς Φύσεως καὶ τῆς Ζωῆς, τὴν Μορφήν τοῦ Ἀνθρώπου, ἐστεφάνωσαν οἱ Ἕλληνες μὲ τὸν ἀκτινοβόλον φωτοστέφανον τῶν δύο μεγαλυτέρων ἀνακαλύψεων των, τοῦ Λόγου καὶ τῆς Παιδείας, τὸ δὲ νόημα τῆς γλυκείας των ἀκτινοβολίας καὶ ἀνταυγείας ἐνεσάρκωσαν εἰς ὅλα τὰ μεγάλα, τὰ κλασσικὰ πλαστοουργήματα τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Μύθου, τῆς Ποιήσεως καὶ τῆς Τέχνης των: Παρθενῶνας καὶ τραγωδίας, Καρυάτιδας καὶ πινδαρικός ᾠδὰς, Ἰλιάδας καὶ φιλοσοφικοὺς διαλόγους!

Τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων, ἀνεπανάληπτα εἰς τὸν κόσμον φανερώματα τοῦ Ὠραίου καὶ τοῦ Ἀληθινοῦ, ἐπροίκισεν ἡ θέλησις τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τὴν ἄδμαντίνην ἀντοχήν τῆς ὑπεριστορικότητος, δηλαδὴ τῆς ἐπιβιώσεως, τῆς διαρκοῦς ἐπικαιρότητος καὶ πνευματικῆς παρουσίας εἰς τὸν βίον τῶν θνητῶν, καὶ

ηύλολγησε με την εὐλογίαν τῆς οἰκουμενικότητος. Τοιουτοτρόπως, ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου, ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ θανάτου τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἤρχισεν ἡ νέα ζωὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς ὑπερχρονικὰς ἐκτάσεις ὑπερ-ἑλληνικῆς παγκοσμιότητος, ὅπως ἐτραγουδῆσε καὶ ὁ Κωστής Παλαμᾶς.

Λαμβάνουν ἔκτοτε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ὅλοι οἱ μετέπειτα: λαοί, ἐποχαὶ καὶ ἄτομα τῆς Οἰκουμένης, συνεχῆ μηνύματα ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ πρὸ παντὸς πίστεως εἰς τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτοι οἱ Ρωμαῖοι, ἔπειτα οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἀραβες, οἱ Σύροι καὶ οἱ ἄλλοι Ἀνατολίται, ἔπειτα οἱ λαοὶ τῆς Νεωτέρας Εὐρώπης καὶ οἱ ὑπὸ τὴν πολιτιστικὴν ἐπίδρασιν τῶν Εὐρωπαϊῶν εὐρεθέντες λαοὶ τῶν νέων ἠπειρῶν. Καὶ με αὐτοὺς μαζί λαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἑλληνες —τί λέγω λαμβάνομεν; τὰ ἔχομεν εἰς τὸ αἷμά μας τὰ ὑψηλὰ παραγγέλματα καὶ τὰς ἐντολὰς τῆς πνευματικῆς διαθήκης τῶν Πατέρων μας!

Τὰ μηνύματα αὐτὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀξίας τῆς ζωῆς, λαμβάνουν αἱ μετὰ τοὺς Ἑλληνας ἐποχαὶ καὶ λαοί, χάρις εἰς τὴν μεσολάβησιν καὶ ἐπέμβασιν τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν ἔργον εἶχε καὶ ἔχει νὰ κρατῆ διαρκῶς ζωντανὸν τὸν σύνδεσμον μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἐκάστοτε παρόντος.

Ἡ ἐπιστῆμη αὐτὴ εἶναι ἡ κλασσικὴ ἀρχαιογνωσία, ὑπὸ τὰς τρεῖς ἐπὶ μέρους μορφὰς τῆς, τὴν φιλολογικὴν, τὴν ἱστορικὴν καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν.

Αὐταὶ αἱ ἀρχαιογνωστικαὶ ἐπιστῆμαι ἔχουν στὰ χέρια τοὺς τὴν μεγάλην, τὴν τεραστίαν σημασίαν ὑπόθεσιν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, τοῦ σήμερον τραγικῶς δοκιμαζομένου καὶ ἀγωνιῶντος διὰ τὰς τύχας τοῦ ἀνθρώπου τοῦ 1959, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἐπιστῆμαι διὰ τὴν Ἀρχαιότητα. Διότι αὐταὶ ἀγρυπνοῦν, φυλάττουν καὶ διαχειρίζονται τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἀνθρωπιστικῆς πίστεως, αὐταὶ διερμηνεύουν τὰ μηνύματα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐξέπεμψαν πρῶτοι οἱ Ἑλληνες μετὰ τὸ πρωταρχικὸν ἐκεῖνον παγκόσμιον σάλπισμα: Ἴδε ὁ Ἄνθρωπος! Ἡ ἀρχαία ἱστορία, ἡ κλασσικὴ ἀρχαιολογία καὶ ἰδίως ἡ κλασσικὴ φιλολογία, πρὸ πάντων δὲ ἡ ἰδική μας ἐπιστῆμη, ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία, ἔχουν ἡ κάθε μία δύο πρόσωπα, δύο ὄψεις:

Ἡ μία ὄψις κοιτάζει πρὸς τὰ ὀπίσω. Μελετᾷ, ἐξιχνιάζει καὶ ἀναπαριστᾷ τὸ παρελθόν, μετὰ «ἀσκητικὴν», κατὰ τὸν Max Weber, διάθεσιν καὶ αὐτοθυσίαν, μετὰ πουριτανικὴν σκληρότητα καὶ ἀκρίβειαν, μετὰ ὅλα τὰ μέσα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης: ἀνασκαφάς, ἀρχαῖα χειρόγραφα, κώδικας, παπύρους, ἐπιγραφάς, νομίσματα, κείμενα, σχόλια μετὰ φακούς, μετὰ χύσιμο καὶ μετὰ χάσιμο ματιῶν!

Ἡ ἄλλη, ἡ δευτέρα ὄψις, αὐτὴ, πού κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει σήμερον, σιαμαία ἀδελφὴ τῆς πρώτης, κοιτάζει μόνον πρὸς τὰ ἐμπρός, πρὸς τὸ Παρὸν καὶ τὸ Μέλλον! Ἀγκαλιάζει μετὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀγάπης ὁλόκληρον τὴν ζωὴν, ἀκροᾶται τοὺς παλμούς τῆς λαχτάρης τῆς, καὶ μαζί τῆς ζῆ ὅ,τι

βασανιστικὸν πρόβλημα τυραννεῖ τὰ ἔγκατα καὶ τὰ ἄδυτα τῆς ψυχῆς τοῦ καιροῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων !

Ἔτσι, καὶ ὁ λόγος τῆς ἐπιστήμης μας εἶναι διττός, δισημάντος : ἀρχαιογνωστικός καὶ ἀνθρωπιστικός. Ἐπιστημονικός ὁ πρῶτος, προφητικός, πυθιακός, ὄρφικὸς ὁ δεύτερος !

Αὐτὸν τὸν δεύτερον φιλόανθρωπον λόγον περιμένει ἀπὸ ἡμᾶς, τοὺς φιλολόγους, ἱστορικούς καὶ ἀρχαιολόγους, τὸ Παρὸν καὶ τὸ Μέλλον καὶ αὐτὸν ἔχει χρέος νὰ μεταδίδῃ καὶ νὰ διοχετεύῃ συνεχῶς, ἀδιαλείπτως ἢ ἀνθρωπιστικὴ ἑλληνικὴ παιδεία πρὸς ὅλας τὰς ἐπιστήμας, ἀνθρωπολογικὰς, φυσικὰς καὶ τεχνικὰς, πρὸς ὅλα τὰ στρώματα τοῦ λαοῦ, εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ τὰς ἐποχάς, μὲ πρωτεῖκην ποικιλίαν ἐρμηνευτικῶν καὶ κηρυγματικῶν μορφῶν...

Ἴδου τὸ αἰώνιον νόημα τῆς ἀνθρωπιστικῆς γενικῆς παιδείας ! Ἴδου ἡ μεγάλη κοινωνικὴ ἀποστολὴ καὶ παιδαγωγικὴ διακονία τῆς ἀρχαιογνωσίας, ἡ ὁποία θὰ εἶχε τὴν εὐαισθησίαν νὰ μὴ ἀνέχεται τὰς μομφάς, ποὺ τῆς ἐπιρρίπτουν εὐφρολόγοι τινὲς ἐρασιτέχναι : ὅτι ἀσκή πεζὴν καὶ ἄχρηστον παρελθοντολογία καὶ ἡδονίζεται εἰς τὰς θωπείας τοῦ στείρου ἱστορισμοῦ ! Ἴδου λοιπὸν ἡ κοινωνικὴ λειτουργία τῆς ἀρχαιογνωσίας :

Νὰ εὐρίσκειται εἰς διαρκῆ ἀνθρωπιστικὴν ἐργήγορσιν, ὀρθία εἰς τὰς προφυλακὰς καὶ τὰς ἐπάλξεις ! Νὰ συνέχεται ἀπὸ τὸν «θεῖον φόβον» τῆς «Ὁρεστείας» τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῶν πλατωνικῶν «Νόμων» καὶ νὰ ἔχη διαρκῆ ἐτοιμότητα, ὅπως βοήθῃ τοὺς ὀλιγοπίστους !

Οὐδένα λόγον ἔχει ἡ ἀνθρωπιστικὴ κλασσικὴ παιδεία νὰ ἀντιδικῇ μὲ τὰς κατ' ἔξοχὴν προοδευτικὰς δραστηριότητας τοῦ παρόντος, τὴν Φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν Τεχνικὴν, οὐδὲ νὰ αἰσθάνεται τὴν μειονεξίαν τοῦ ξεπερασμένου ἐπιστητοῦ ἀπέναντί των. Διότι ὁ Ἀνθρωπισμὸς, εἶπομεν, δὲν ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς Ἀρχαίους, διὰ νὰ τελειώσῃ εἰς τοὺς Ἀρχαίους ! Ζεκινᾷ ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν παρελθόν, διὰ νὰ προχωρήσῃ, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, νὰ βοηθήσῃ νὰ γίνῃ ἀνθρωπινώτερον τὸ Παρὸν καὶ ἀνταξιώτερον τοῦ Ἀνθρώπου τὸ Μέλλον.

Ὁ Ἀνθρωπισμὸς δὲν ἀρνεῖται, ἀλλὰ καταφάσκει τὴν νεωτέραν πρόοδον καὶ Τεχνικὴν, ἡ ὁποία σήμερον προσφεύγει ἀνήσυχος εἰς τοὺς κόλπους του. Ἡ συνάντησις δὲ αὐτῆ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ μὲ τὴν Τεχνικὴν, τῆς «κατασκευῆς τοῦ βίου» μὲ τὴν «ἡμέρωσιν» καὶ «παιδείαν», θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐξ-ἀνθρωπισμὸν τῆς Τεχνικῆς καὶ τὴν ἐγκαινίασιν «νέας τεχνικῆς περιόδου», μὲ ἐμφανῆ καὶ ἔκτυπον τὴν σφραγίδα τῆς ἀνθρωπιστικῆς δωρεᾶς !

Ἐν τῇ προθύμῳ, ὅμως, παροχῇ τῆς δωρεᾶς ταύτης, ζητεῖ ὁ Ἀνθρωπισμὸς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματός του νὰ μὴ ἀνεχθῇ ἀντίστοιχον ἐκτεχνικευσίν του, νὰ μὴ ἀνεχθῇ ρομποτισμὸν τοῦ Ἀνθρώπου, δηλαδὴ τὸν ἀπαράδεκτον ὑποβιβασμὸν του ἀπὸ προσώπου εἰς πρᾶγμα.

Διότι δὲν νοεῖται, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τεχνικὴ ἐπεξεργασίας ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἀντίστοιχος πρὸς τὴν τεχνικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς φύσεως. Ἀδύνατον νὰ σταθῇ ἀνθρωποτεχνικὴ οἰκτρὰ οὐραγὸς τῆς φυσιοτεχνικῆς !

* * *

Ὁ Ἀνθρωπισμὸς ἕως τώρα, ἐνῶ, ὡς ἀρχαιογνωστικὸς ἐπιστημονικὸς λόγος, ἔδωκεν ἔξοχα ἔργα, τὰ θαυμάσια ἐπιτεύγματα τῆς φιλολογικῆς, ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεύνης, τῆς ὁποίας φορεῖς εἶναι καὶ ὄχι ὀλίγοι λαμπροὶ ἐπιστήμονες τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ὡς π α ι δ ε ῖ α ἀ ν θ ρ ῶ π ω ν καὶ ὡς ἰδανικὸν Ζωῆς, ἔμεινε περιωρισμένος εἰς τοὺς στενοὺς κύκλους τῶν ὀλίγων εἰδικῶν καὶ λογίων, ἔμεινε κλεισμένος εἰς τὰ βιβλία. Ἐμεινεν ἀριστοκρατικὸν ἰδανικὸν μιᾶς élite, ἰδανικὸν τοῦ γραφείου καὶ τῆς κοσμικοκοινωνικῆς αἰθούσης.

Τὸ μέγαλον αἶτημα τοῦ καιροῦ μας εἶναι νὰ γίνη ἡ ἀνθρωπιστικὴ πίστις ἰδανικὸν ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, ἰδίως τῶν νέων μας, καὶ ἰδανικὸν ὀλοκλήρου τῆς Ζωῆς. Νὰ γίνη ἀληθινὸν λαϊκὸν βιβλίον, λαϊκὸν Πανεπιστήμιον, πνευματικὸν περιεχόμενον κάθε ἐστίας, ἐργατικῆς, ἐπαγγελματικῆς, ἐπιστημονικῆς, ἀλλὰ πρὸ παντὸς αἶτημα ζωῆς τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας!

Κάμνω ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ἀκροατάς μου, καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς νέους, νὰ ἰδρύσωμεν ἀμέσως τώρα τὴν πρώτην «Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ν ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ ι κ ῆ ν Ἑ τ α ρ ε ῖ α ν», ἐμφορουμένην ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ὁμιλίας μου, πού δὲν εἶναι ἀτομικὸν μου πνεῦμα, ἀλλὰ πνεῦμα τοῦ καιροῦ μας καὶ πρὸ παντὸς ἀμείλικτον, λυτρωτικὸν αἶτημα τοῦ τεχνικοῦ αἰῶνός μας, τὸ ὁποῖον ἴσα-ἴσα πρῶτοι προβάλλουν οἱ κορυφαῖοι Ἐπιστήμονες τῶν τεχνικῶν προόδων.

Ἡ ἐξόρμησις τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, τὴν πρώτην πόλιν καὶ ἔδραν τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ τεχνικομηχανικοῦ πολιτισμοῦ μας, ἐγγυᾶται τὴν βαθεῖαν ρίζωσιν καὶ διάδοσιν τῆς ἀνθρωπιστικῆς Ἰδέας εἰς τὸ Πανελλήνιον.

Φορεῖς τῆς δὲν θέλομεν νὰ εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον οἱ Σοφοὶ καὶ οἱ Εἰδικοί, ἀλλὰ Ἀνθρωποὶ ζωντανοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα, ὅλας τὰς τάξεις, ἀδελφοὶ ὅλοι εἰς τὴν κοινὴν πίστιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ἀνθρωπισμόν!

Ἦ Ολυμπων κορυφὲς καὶ Παρθενῶν!

Κι' ἀπ' τὴ σκέψη κι' ἀπ' τὰ μέτρα μας

γίνοντ' ἀνθρωποὶ καὶ Παρθενῶνες·

πέρα ὡς πέρα στήν ψυχὴν μὰ νεκρανάστασι!

Τὸ μεγάλο Πᾶνα δλόχαροι

ζαναπροσκυνᾶν οἱ αἰῶνες!